62. ročník matematické olympiády

Úlohy krajského kola kategorie A

1. Je dáno 21 různých celých čísel takových, že součet libovolných jedenácti z nich je větší než součet deseti ostatních čísel.

a) Dokažte, že každé z daných čísel je větší než 100.

b) Určete všechny takové skupiny 21 různých celých čísel, jež obsahují číslo 101.

2. Nechť A, B jsou množiny celých kladných čísel takové, že součet libovolných dvou různých čísel z A náleží B a podíl libovolných dvou různých čísel z B (větší ku menšímu) leží v A. Určete největší možný počet prvků množiny $\mathsf{A} \cup \mathsf{B}$.

3. V pravoúhlém trojúhelníku ABC s přeponou AB a odvěsnami délek $|AC| = 4$ a $|BC| = 3$ leží navzájem se dotýkající kružnice $k_1(S_1, r_1)$ a $k_2(S_2, r_2)$ tak, že k_1 se dotýká stran AB a AC a k_2 se dotýká stran AB a BC. Určete poloměry r_1 a r_2, jestliže platí $4r_1 = 9r_2$.

4. Dokažte, že kladná čísla a, b, c jsou délkami stran trojúhelníku, právě když soustava rovnic

$$a(yz + x) = b(zx + y) = c(xy + z), \quad x + y + z = 1$$

s neznámými x, y, z má řešení v oboru kladných reálných čísel.

Krajské kolo kategorie A se koná

v úterý 15. ledna 2013

tak, aby začalo dopoledne a aby soutěžící měli na řešení úloh 4 hodiny čistého času. Povolené pomůcky jsou psací a rýsovací potřeby a školní MF tabulky. Kalkulátory, notebooky ani žádné jiné elektronické pomůcky dovoleny nejsou. Za každou úlohu může soutěžící získat 6 bodů; bodové hranice k určení úspěšných řešitelů a úspěšných účastníků budou stanoveny centrálně po vyhodnocení statistik bodových výsledků ze všech krajů. Tyto údaje se žákům sdělí před zahájením soutěže.

62. ročník matematické olympiády

Řešení úloh krajského kola kategorie A

1. a) Označme daná čísla $a_1 < a_2 < a_3 < \ldots < a_{21}$. Protože jsou to čísla celá, platí pro každé $i \in \{1, 2, \ldots, 20\}$ nerovnost $a_{i+1} - a_i \geqq 1$, a proto $a_{i+10} - a_i \geqq 10$ pro každé $i \in \{1, 2, \ldots, 11\}$. Podmínka ze zadání je splněna, právě když součet nejmenších jedenácti čísel je větší než součet deseti největších, tedy

$$a_1 + a_2 + \ldots + a_{11} > a_{12} + a_{13} + \ldots + a_{21}. \tag{1}$$

Odtud

$$a_1 > (a_{12} - a_2) + (a_{13} - a_3) + \ldots + (a_{21} - a_{11}) \geqq 10 \cdot 10 = 100;$$

protože nejmenší z daných čísel je větší než 100, jsou větší než 100 všechna daná čísla.

b) Dokázali jsme nerovnost $a_1 \geqq 101$. Všechna ostatní čísla jsou proto větší než 101. Obsahuje-li tedy skupina daných čísel číslo 101, musí platit $a_1 = 101$. Z ostré nerovnosti (1) pak vyplývá neostrá nerovnost

$$(a_{12} - a_2) + (a_{13} - a_3) + \ldots + (a_{21} - a_{11}) \leqq a_1 - 1 = 100,$$

a protože $a_{i+10} - a_i \geqq 10$, musí být splněna rovnost $a_{i+10} - a_i = 10$ pro každé $i \in \in \{2, 3, \ldots, 11\}$. To nastane právě tehdy, jsou-li $a_2, a_3, \ldots, a_{21}$ po sobě jdoucí celá čísla.

Hledané skupiny tedy kromě čísla 101 obsahují ještě libovolných 20 po sobě jdoucích celých čísel větších než 101. Součet jedenácti nejmenších čísel z takové skupiny je o 1 větší než součet deseti největších.

Za úplné řešení udělte 6 bodů, po 3 bodech za části a) i b). V části a) udělte 1 bod za vstupní úvahu, že stačí porovnávat součet 11 nejmenších čísel se součtem 10 největších, 1 bod za nerovnosti $a_{i+10} - a_i \geqq 10$, 1 bod pak za dokončení důkazu $a_1 > 100$.

V části b) dejte 2 body za důkaz rovností $a_{i+10} - a_i = 10$ a 1 bod za popis všech vyhovujících skupin čísel. (Nechybí-li v řešení a) vstupní úvaha, tolerujte v řešení b) absenci závěrečného konstatování, že nalezené skupiny mají skutečně požadovanou vlastnost.) Za pouhé uhodnutí konkrétních vyhovujících skupin (například skupiny čísel od 101 do 121) žádný bod neudělujte, nejsou-li uhodnuty všechny — v tom případě udělte 1 bod.

2. Nejprve dokážeme, že v množině A mohou být nejvýše dvě čísla. Připusťme, že A obsahuje tři čísla $a < b < c$. Potom do B patří čísla $a + b < a + c < b + c$, a tedy do A musí patřit číslo

$$\frac{b + c}{a + c} = 1 + \frac{b - a}{a + c};$$

to však není celé, neboť $0 < b - a < a + c$.

Kdyby množina B obsahovala čtyři čísla $k < l < m < n$, patřila by do A tři různá čísla n/k, n/l, n/m. Množina B má tedy nejvýše tři prvky a $\mathsf{A} \cup \mathsf{B}$ nemůže mít více než pět prvků.

Tohoto počtu dosáhneme, právě když bude $\mathsf{A} = \{a, b\}$, $\mathsf{B} = \{k, l, m\}$, přičemž $a < b$ a $l/k = m/l = a$, $m/k = b$. Potom $b = a^2$ $(a \geqq 2)$ a jedním z prvků množiny B je $a + a^2$; dalšími dvěma jsou pak buď $a^2 + a^3$ a $a^3 + a^4$, nebo $1 + a$ a $a^2 + a^3$. Pět prvků tak mají dohromady např. množiny $\mathsf{A} = \{2, 4\}$, $\mathsf{B} = \{3, 6, 12\}$.

Za úplné řešení udělte 6 bodů. Tři body dejte za důkaz nerovnosti $|\mathsf{A}| \leqq 2$, jeden bod za důkaz nerovnosti $|\mathsf{B}| \leqq |\mathsf{A}| + 1$ a dva body za nalezení (stačí jednoho) příkladu množin A a B, pro něž $|\mathsf{A} \cup \mathsf{B}| = 5$.

3. Přepona AB má podle Pythagorovy věty délku $|AB| = 5$. Při obvyklém označení velikostí úhlů a stran proto platí $\cos\alpha = \frac{4}{5}$, $\cos\beta = \frac{3}{5}$,

$$\operatorname{cotg}\frac{\alpha}{2} = \sqrt{\frac{1+\cos\alpha}{1-\cos\alpha}} = 3,$$
$$\operatorname{cotg}\frac{\beta}{2} = \sqrt{\frac{1+\cos\beta}{1-\cos\beta}} = 2.$$

Protože podle zadání leží obě kružnice k_1, k_2 celé v trojúhelníku ABC, musejí mít vnější dotyk — kdyby měly vnitřní dotyk (v bodě přepony), byla by větší kružnice proťata odvěsnou dotýkající se menší kružnice. Označme D a E dotykové body kružnic k_1 a k_2 se stranou AB a F kolmý průmět bodu S_2 na úsečku S_1D (obr. 1, podle předpokladu je $r_1 > r_2$). Podle Pythagorovy věty pro trojúhelník FS_2S_1 platí

$$(r_1 + r_2)^2 = (r_1 - r_2)^2 + |DE|^2,$$

odtud $|DE| = 2 \cdot \sqrt{r_1 r_2}$.

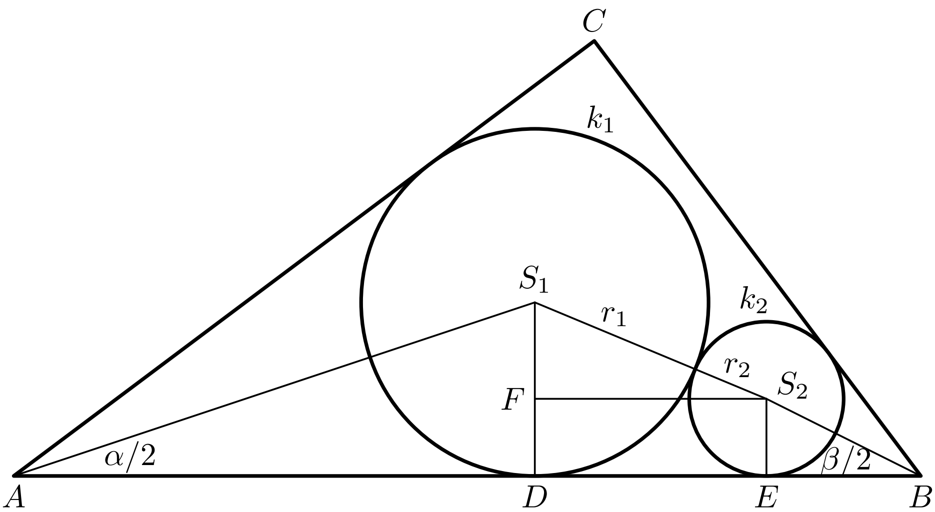

Obr. 1

Z rovnosti $|AB| = |AD| + |DE| + |EB|$ máme

$$c = r_1 \operatorname{cotg}\frac{\alpha}{2} + 2 \cdot \sqrt{r_1 r_2} + r_2 \operatorname{cotg}\frac{\beta}{2} = 3r_1 + 2 \cdot \sqrt{r_1 r_2} + 2r_2,$$

a protože $r_1 = \frac{9}{4} r_2$, dostáváme

$$\frac{27}{4} r_2 + 3r_2 + 2r_2 = 5,$$

a tedy

$$r_2 = \frac{20}{47}, \quad r_1 = \frac{45}{47}.$$

Poznámka. Obě kružnice s určenými poloměry skutečně leží v trojúhelníku ABC, neboť kružnice mu vepsaná má poloměr $\varrho = ab/(a + b + c) = 1$, zatímco obě hodnoty r_1, r_2 jsou menší než 1.

Jinou možnost, jak vypočítat hodnotu $\operatorname{cotg}\frac{1}{2}\alpha$, poskytuje pravoúhlý trojúhelník ATS, kde S je střed kružnice vepsané trojúhelníku ABC a T bod dotyku této kružnice se stranou AB. Platí

$$\operatorname{cotg}\frac{\alpha}{2}=\frac{|AT|}{|ST|}=\frac{b+c-a}{2\varrho}=3;$$

podobně

$$\operatorname{cotg}\frac{\beta}{2}=\frac{a+c-b}{2\varrho}=2.$$

A další možnost: V pravoúhlém trojúhelníku XCB s odvěsnami délek $|XC|=c+b$, $|CB|=a$ má úhel BXC velikost $\frac{1}{2}\alpha$ (při umístění bodu X na polopřímku CA totiž vznikne rovnoramenný trojúhelník XBA), a proto

$$\operatorname{cotg}\frac{\alpha}{2}=\frac{c+b}{a}\quad\text{a podobně}\quad\operatorname{cotg}\frac{\beta}{2}=\frac{c+a}{b}.$$

Za úplné řešení udělte 6 bodů. Dejte jeden bod za vyjádření $|DE|=2\cdot\sqrt{r_1r_2}$, jeden bod za rovnosti $|AD|=r_1\operatorname{cotg}\frac{1}{2}\alpha$, $|BE|=r_2\operatorname{cotg}\frac{1}{2}\beta$, dva body za výpočet hodnot $\operatorname{cotg}\frac{1}{2}\alpha$ a $\operatorname{cotg}\frac{1}{2}\beta$, jeden bod za sestavení rovnosti $c=r_1\operatorname{cotg}\frac{1}{2}\alpha+2\cdot\sqrt{r_1r_2}+r_2\operatorname{cotg}\frac{1}{2}\beta$, jeden bod za výpočet poloměrů r_1, r_2. Ověření, že kružnice s těmito poloměry leží v trojúhelníku ABC, může v jinak úplném řešení chybět, stejně jako úvodní konstatování o vnějším dotyku zkoumaných kružnic.

4. Nechť a, b, c jsou kladná čísla. Hledáme řešení soustavy rovnic v množině kladných čísel. Vzhledem k podmínce $x+y+z=1$ musejí být čísla x, y, z v intervalu $(0,1)$. Dosazením $z=1-x-y$ do zbylých rovnic dostaneme

$$a(y-xy-y^2+x)=c(xy+1-x-y),\quad b(x-x^2-xy+y)=c(xy+1-x-y),$$

po úpravě

$$ay(1-y)+ax(1-y)=c(1-x)(1-y),\quad bx(1-x)+by(1-x)=c(1-x)(1-y),$$

a protože $x<1$, $y<1$, máme

$$ay+ax=c-cx,\quad bx+by=c-cy.$$

Sečtením a odečtením posledních dvou rovnic určíme hodnoty

$$x+y=\frac{2c}{a+b+c}\qquad\text{a}\qquad x-y=\frac{(b-a)(x+y)}{c}=\frac{2(b-a)}{a+b+c};$$

opětovným sečtením a odečtením již získáme vzorce pro x, y a jejich dosazením do $z=1-x-y$ i vzorec pro z:

$$x=\frac{b+c-a}{a+b+c},\quad y=\frac{c+a-b}{a+b+c},\quad z=\frac{a+b-c}{a+b+c}.\tag{1}$$

Řešení v množině kladných čísel proto existuje, právě když platí $b+c>a$, $c+a>b$, $a+b>c$, což jsou známé trojúhelníkové nerovnosti.

Zkouška dosazením nalezených hodnot (1) do původní soustavy není nutná, protože všechny provedené úpravy byly za uvedených předpokladů ekvivalentní.

Jiné řešení. Uvedeme ještě poněkud přehlednější způsob odvození vzorců (1). Díky podmínce $x + y + z = 1$ lze zřejmě přepsat první část uvažované soustavy rovnic do tvaru

$$a(1-y)(1-z) = b(1-z)(1-x) = c(1-x)(1-y), \tag{2}$$

odkud po vydělení výrazem $(1-x)(1-y)(1-z)$ (různým od nuly, dokonce jak víme kladným) dostaneme ekvivalentní rovnice

$$\frac{a}{1-x} = \frac{b}{1-y} = \frac{c}{1-z}.$$

Označíme-li s společnou (kladnou) hodnotu posledních tří zlomků, snadno získáme vyjádření

$$x = 1 - \frac{a}{s}, \quad y = 1 - \frac{b}{s}, \quad z = 1 - \frac{c}{s}, \tag{3}$$

jež po dosazení do rovnice $x + y + z = 1$ vedou k určení hodnoty

$$s = \frac{a+b+c}{2}.$$

Pro takové s pak již z vyjádření (3) dostaneme kýžené vzorce (1), a tím i důkaz tvrzení úlohy.

Dodejme, že díky přepisu (2) by bylo nyní schůdné provést zkoušku přímým dosazením, avšak ani teď to není — s ohledem na platná vyjádření (3) — nezbytné.

Za úplné řešení udělte 6 bodů, z toho 5 bodů za korektní odvození vzorců (1) a 1 bod za souvislost vzorců (1) s trojúhelníkovými nerovnostmi. Při odvození vzorců (1) eliminačním postupem udělte 1 bod za přechod k soustavě dvou rovnic o dvou neznámých (řekněme x a y užitou eliminací $z = 1 - x - y$), 3 body za linearizaci této soustavy krácením činiteli $1 - x$ a $1 - y$ (chybí-li vysvětlení, proč to jsou nenulové hodnoty, strhněte 1 bod) a konečně 1 bod za vyřešení lineární soustavy pro neznámé x, y a dopočítání eliminovaného z (lze akceptovat i prohlášení, že vzorec pro z musí mít s ohledem na symetrii tvar analogického zlomku).